

Cuprins

<i>Lista abrevierilor</i>	9
<i>Prefață la traducerea românească</i>	13
<i>Cuvânt înainte</i>	17
CAPITOLUL UNU	
<i>La început... Comportamente magico-religioase ale paleoantropilor</i>	21
1. <i>Orientatio</i> . Unelte de făcut unelte. „Domesticirea” focului 21 • 2. „Opacitatea” documentelor preistorice 23 • 3. Semnificațiile simbolice ale mormintelor 26 • 4. Controverse în jurul depozitelor de oase 29 • 5. Picturile rupestre : imagini sau simboluri ? 32 • 6. Prezența feminină 35 • 7. Rituri, gândire și imaginea la vânătorii paleolitici 37	
CAPITOLUL DOI	
<i>Cea mai indelungată revoluție : descoperirea agriculturii.</i>	
<i>Mezoliticul și neoliticul</i>	43
8. Un Paradis pierdut 43 • 9. Lucru, tehnologie și lumi imaginare 46 • 10. Moștenirea de la vânătorii din paleolitic 48 • 11. Cultivarea plantelor alimentare. Mituri de origine 49 • 12. Femeia și vegetația. Spațiu sacru și reinnoirea periodică a Lumii 52 • 13. Religii neolitice în Orientul Îndepărtat 56 • 14. Edificiul spiritual al neoliticului 59 • 15. Contextul religios al metalurgiei : mitologia epocii fierului 62	
CAPITOLUL TREI	
<i>Religiile mesopotamiene</i>	66
16. „Istoria începe în Sumer...” 66 • 17. Omul în fața zeilor săi 68 • 18. Primul mit al Potopului 71 • 19. Coborârea în Infern : Inanna și Dumuzi 72 • 20. Sinteza sumero-akkadiană 75 • 21. Crearea Lumii 77 • 22. Sacralitatea suveranului mesopotamian 80 • 23. Ghilgameș în căutarea nemuririi 83 • 24. Destinul și zeii 86	
CAPITOLUL PATRU	
<i>Idei religioase și crize politice în Egiptul antic</i>	90
25. Miracolul de neuitat : „Prima Oară...” 90 • 26. Teogenii și cosmogonii 92 • 27. Răspunderile unui zeu intrupat 94 • 28. Ascensiunea Faraoului în Cer 98 • 29. Osiris, zeul asasinat 100 • 30. Sincopa : anarhie, disperare și „democratizarea” vietii de dincolo de mormânt 103 • 31. Teologia și politica „solarizării” 105 • 32. Akhenaton sau Reforma ratată 108 • 33. Sinteza finală : asocierea Ra-Osiris 110	
CAPITOLUL CINCI	
<i>Megaliti, temple, centre ceremoniale : Occidentul Europei, regiunea Mediteranei, valea Indusului</i>	114
34. Piatra și banană 114 • 35. Centre ceremoniale și construcții megalitice 117 • 36. „Enigma megalitilor” 119 • 37. Etnografie și preistorie 121 • 38. Primele orașe din India 123 • 39. Concepții religioase protoistorice și paralelele lor în hinduism 125	

- 40. Creta : grote sacre, labirinturi, zeite 127 • 41. Trăsături caracteristice ale religiei minoice 130 • 42. Continuitatea structurilor religioase preelenice 133

CAPITOLUL ȘASE

- Religiile hittiilor și ale canaanenilor* 135

- 43. Simbioză anatoliană și sincratism hittit 135 • 44. „Zeul care dispare” 137 • 45. Învingerea Dragonului 138 • 46. Kumarbi și suveranitatea 140 • 47. Conflict între generații divine 142 • 48. Un panteon canaanean : Ugarit 143 • 49. Baal căștișă suveranitatea și triumfă asupra Dragonului 146 • 50. Palatul lui Baal 148 • 51. Baal se confruntă cu Mot : moartea și reîntoarcerea în viață 149 • 52. Viziunea religioasă canaaneană 151

CAPITOLUL ȘAPTE

- Când Israel era copil...* 154

- 53. Primele două capitole din *Genези* 154 • 54. Paradisul pierdut. Cain și Abel 157 • 55. Înainte și după Potepe 159 • 56. Religia Patriarhilor 161 • 57. Avraam, „Tatăl credinței” 164 • 58. Moise și ieșirea din Egipt 166 • 59. „Eu sunt cel ce sunt” 168 • 60. Religia sub Judecători : prima fază a sincratismului 172

CAPITOLUL OPT

- Religia indo-europenilor. Zeii vedici* 175

- 61. Protoistoria indo-europenilor 175 • 62. Primul panteon și vocabularul religios comun 177 • 63. Ideologia tripartită indo-europeană 179 • 64. Arienii în India 182 • 65. Varuna, divinitate primordială : Devali și Asurii 185 • 66. Varuna : Rege Universal și „magician” ; „ita” și „māyā” 186 • 67. Serpi și Zei. Mitra, Aryaman, Aditi 188 • 68. Indra, învingător și demiurg 190 • 69. Agni, preotul Zeilor : foc sacrificial, lumină, inteligență 192 • 70. Zeul Soma și băutura „nemuririi” 194 • 71. Cei doi Mari Zei din epoca vedică : Rudra-Śiva și Vișnu 196

CAPITOLUL NOUĂ

- India înainte de Gautama Buddha : de la sacrificiul cosmic la suprema identitate atman-brahman* 199

- 72. Morfologia ritualurilor vedice 199 • 73. Sacrificiile supreme : „aśvamedha” și „purusamedha” 201 • 74. Structura inițiatică a ritualurilor : consacrarea (*dikṣā*), ungeră regelui (*rājānsāya*) 203 • 75. Cosmogonii și metafizică 206 • 76. Doctrina Sacrificiului în textele *Bṛāhmaṇa* 209 • 77. Eshatologie : identificarea cu Prajāpati prin sacrificiu 211 • 78. „Tapas” : tehnică și dialectică a vieții austere 213 • 79. Asceti și extazie : „muni”, „sravata” 216 • 80. *Upaniṣadele* și căutările rishi-lor : cum să ne eliberăm de „roadele” acelor noastre 218 • 81. Identitatea „ātman”-brahman și experiența „luminii interioare” 220 • 82. Cele două modalități ale lui Brahman și misterul lui ātman, „captiv” în Materie 223

CAPITOLUL ZECE

- Zeus și religia greacă* 226

- 83. Teogonie și lupte între generații divine 226 • 84. Triumful și suveranitatea lui Zeus 228 • 85. Mitul seminților primordiale. Prometeu. Pandora 231 • 86. Consecințele sacrificiului primordial 234 • 87. Omul și destinul. Semnificația „bucuriei de a trăi” 236

CAPITOLUL UNSPREZECE

- Olympienii și eroii* 240

- 88. Marele zeu decăzut și fierarul-vrajitor : Poseidon și Hefaistos 240 • 89. Apollon : contradicțiile reîmpăcate 243 • 90. Oracole și purificare 245 • 91. De la „vizuire” la cunoaștere 247 • 92. Hermes, „Insoțitorul omului” 249 • 93. Zeițele I : Hera, Artemis 251 • 94. Zeițele II : Atena, Afrodita 253 • 95. Eroi 256

CAPITOLUL DOISPREZECE	
<i>Misterele din Eleusis</i>	262
96. Mital : Persephone în Infern 262 • 97. Inițierile : ceremonii publice și ritualuri secrete 265 • 98. Pot fi cunoscute Misterele ? 266 • 99. „Secrete” și „Mistere” 269	
CAPITOLUL TREISPREZECE	
<i>Zarathustra și religia iraniană</i>	272
100. Enigmele 272 • 101. Viața lui Zarathustra : istorie și mit 275 • 102. Extaz samanic ? 277 • 103. Revelația lui Ahură Mâzdră : omul e liber să aleagă între bine și râu 278 • 104. „Transfigurarea” lumii 280 • 105. Religia Ahemeniilor 284 • 106. Regele iranian și sărbătoarea Anului Nou 286 • 107. Problema Magilor. Sechii 288 • 108. Aspecte noi în mazdeism : cultul Haomei 289 • 109. Exaltarea zeului Mithra 290 • 110. Ahură Mâzdră și sacrificiul eshatologic 292 • 111. Călătoria sufletului după moarte 294 • 112. Învierea corpurilor 296	
CAPITOLUL PAISPREZECE	
<i>Religia lui Israel în epoca regilor și a profetilor</i>	299
113. Regalitatea : apogeul sincretismului 299 • 114. Iahve și creațura sa 301 • 115. Ios, dreptul pus la încercare 303 • 116. Vremea profetilor 305 • 117. Amos ciobanul ; Osea cel-neuibit 308 • 118. Isaia : „o rămășiță din Israel” se va întoarce 310 • 119. Făgăduință dată lui Ieremia 312 • 120. Căderea Ierusalimului ; misiunea lui Iezekiel 314 • 121. Valorizarea religioasă a „terorii istoriei” 316	
CAPITOLUL CINCISPREZECE	
<i>Dionysos sau beatitudinile regăsite</i>	318
122. Epifanii și ocultări ale unui zeu „de-două-ori-născut” 318 • 123. Arhaismul cătorva sărbători publice 321 • 124. Euripide și cultul orgiastic dionysiac 323 • 125. Când grecii redescoperă prezența Zeului... 327	
<i>Tabloul problemelor</i>	
<i>Bibliografii critice</i>	333
<i>Index</i>	413

Divinitățile se distingeaau prin forța terifiantă și luminoasă care emana de la ele (cf. „Splendoarea divină”, *Melammu*, § 20), Panteonul era vast, dar despre anumiți zei nu se știe nimic în afără de numele lor. Fiecare oraș important constituia reședința principală a unei zeități, inconjurată, desigur, de alte personaje divine. Ca pretutindeni în Orientalul Apropiat antic, divinitățile „locuiau” în temple; preoții și acoliții lor erau insă însărcinați să-i spele, să-i imbrace, să-i hrânească și să-i distreze cu dansuri și muzică. Din vreme în vreme, zeii își părăseau templele și călătoreau; câteodată, aceste absențe puteau fi invocate pentru a explica eșecul anumitor cereri.

Panteonul era conceput ca o mare familie, având în fruntea sa primul cuplu, patronii țării hittite: Zeul Furtunii și o Mare Zeiță. Zeul Furtunii era cunoscut mai ales sub numele său hurrit, Teșub, nume pe care îl vom folosi cu precădere. Soția sa se numea, în limba hurrită, Hepat. Animalele lor sacre – taurul, și, pentru Hepat, leul (sau pantera) – își confirmă continuitatea din preistorie (cf. § 13). Cea mai de seamă Mare Zeiță era cunoscută sub numele de zeiță „solară” din Arinna (în limba hatti, Wurusema). În fond, ea era o epifanie a aceleiași Zeițe-Mamă², pentru că este exaltată ca „regină a țării, regină a Pământului și a Cerului, protectoare a regilor și reginelor țării Hatti” etc. Probabil că „solarizarea” reprezintă un act de omagiu, efectuat când zeița din Arinna a devenit patroana regatului hittit.

Ideograma babiloniană „Iștar” era utilizată pentru a desemna numeroasele zeițe locale, cărora li se ignoră numele anatoliene. Numele hurrit era Şanșka. Dar trebuie ținut seamă de faptul că Iștar babiloniană, zeiță a dragostei și a războiului, era cunoscută în Anatolia; prin urmare, în anumite cazuri, avem de-a face cu un sincretism anatolo-babilonian. Zeul-Soare, fiul lui Teșub, era considerat, la fel ca și Şamaș, apărător al dreptului și al justiției. Nu mai puțin popular era Telipinu, el insuși fiu al lui Teșub, al căruia mit ne va reține mai încolo.

În ceea ce privește viața religioasă, izvoarele nu ne informează decât asupra cultului oficial. Rugăciunile, al căror text s-a păstrat, aparțin exclusiv familiilor regale. Altfel zis, ignorăm credințele și ritualurile populare. Totuși nu ne putem îndoia de rolul cuvenit zeițelor fecundității și zeului furtunii. Sărbătorile legate de anotimpuri, mai ales sărbătoarea de Anul Nou (*purulli*), erau celebrate de către rege, care-i reprezenta pe cuceritorii ariofoni; dar ceremonii asemănătoare se practicau în țară din neolitic.

2. Într-o frumoasă rugăciune, regina Puduhepas o identifică pe zeița din Arinna cu Hepat (cf. traducerea lui A. Goetze, ANET, p. 393). Este, totuși, singura mărturie în acest sens; în ritualuri și în liste de ofrande, numele celor două zeițe sunt citate unul după altul. Fapt care poate să se explice prin importanța dobândită, sub suveranii hittiti, de către cele două celebre epifanii ale Zeiței-Mame.

„Magia neagră” era interzisă prin Codul Legilor; vinovații erau execuțiați. Lucru care confirmă, indirect, extraordinarul renume de care se bucurau, în mediile populare, anumite practici arhaice. Dimpotrivă, un număr considerabil de texte descoperite până în prezent probează că „magia albă” era deschis și din plin practicată; ea comporta mai ales ritualuri de purificare și de „îndepărțirea a răului”.

Prestigiul și rolul religios al regelui sunt considerabile. Suveranitatea este un dar al zeilor. „Mie, Regelui, zeul furtunii și zeul-Soare mi-au încredințat țara și casa... Zeii mi-au dat mie, Regelui, ani mulți. Acești ani nu au limită”³. Regele este „iubit” de un mare zeu. (Totuși „descendență divină” fictivă, de tip mesopotamian, nu este atestată.) Prosperitatea sa este identificată cu aceea a întregului popor. Suveranul este vicarul zeilor pe pământ; pe de altă parte el reprezintă poporul înaintea panteonului.

Nici un text descriind ceremonialul sacralizării n-a fost regăsit, dar se știe că suveranul era uns cu ulei, îmbrăcat cu un costum special și incoronat; în cele din urmă el primea un nume regal. Suveranul era și mare preot și singur, ori cu regina, el celebra cele mai importante sărbători ale anului. După moartea lor, regii erau diviniizați. Vorbindu-se despre moartea unui rege se spunea că „devenise zeu”. Statuia sa era plasată în templu și suveranii care domneau îi aduceau ofrande. După anumite texte, regele era considerat, în timpul vietii sale, drept o încarnare a strămoșilor săi diviniizați⁴.

44. „Zeul care dispare”

Originalitatea gândirii religioase „hittite”⁵ se lasă surprinsă mai ales din reinterpretarea câtorva mituri importante. O temă dintre cele mai notabile este aceea a „zeului care dispare”. În versiunea cea mai cunoscută, protagonistul este Telipinu. Alte texte conferă acest rol tatălui său, zeul furtunii, ori zeului solar sau anumitor zeițe. Fondul mitic – ca și numele de Telipinu – este hattian. Redactările hittite au fost compuse în legătură cu diferite ritualuri, altfel spus recitarea mitului juca un rol fundamental în cult.

Incepul narării⁶ fiind pierdut, nu se știe de ce Telipinu s-a decis să „dispară”. Poate pentru că oamenii îl irritaseră. Dar urmările

3. Ritual pentru ridicarea unui nou palat, traducere de A. Goetze, ANET, p. 735.
4. O.R. Gurney, „Hittite kingship”, p. 115.
5. Am adăugat ghilimele pentru a indica în acest mod că este vorba, într-un mare număr de cazuri, de mituri hattiene sau hurrite traduse sau adaptate în limba hittită.
6. Utilizăm traducerile lui A. Goetze, ANET, pp. 126-128; H.G. Guterbock, *Mythologies of the Ancient world*, pp. 144 sq., și M. Vieyra, *Les religions du Proche-Orient*, pp. 532 sq. Cf., de asemenea, Theodore Gaster, *Thespis*, pp. 302-309.

dispariției sale se fac imediat simțite. Focurile se sting în cămine, zeii și oamenii se simt „zdrobiți”; oaia își lasă mielul și vaca își părăsește vițelul; „orzul și grâul nu se mai coc”, animalele și oamenii nu se mai acouplează. Păsunile se usuca și izvoarele seacă. (Este, poate, prima versiune literară a celebrului motiv mitologic, acel „gaste pays”, consacrat de romanele Graalului.) Atunci zeul Soarelui și-a trimis mesagerii – la început vulturul, apoi pe însuși zeul furtunii – pentru a-l căuta pe Telipinu, însă fără succes. În cele din urmă, Zeița-Mamă trimite albina; ea îl găsește pe zeu dormind într-un boschet și, înțepându-l, îl trezește. Furios, Telipinu provoacă asemenea calamități în țară, încât zeii se înfricoșează și recurg, pentru a-l calma, la magie. Prin ceremonii și formule magice, Telipinu este curățit de turbare și de „rău”⁷. Pacificat, el se reîntoarce în cele din urmă printre zei – și viața își regăsește ritmurile.

Telipinu este un zeu care „înfuriat” se „ascunde”, adică dispare din lumea inconjurătoare. El nu aparține categoriei zeilor vegetației, care mor și invie periodic. Totuși, „dispariția” sa are aceleași consecințe dezastruoase la toate nivelurile vieții cosmice. De altfel, „dispariție” și „epifanie” inseamnă, totodată, coborâre în infern și întoarcere pe pământ (cf. Dionysos, § 122). Dar ceea ce îl distinge pe Telipinu de zeii vegetației este faptul că „descoperirea” sa și „reanimarea” cu ajutorul albinei înrăutățește situația: abia ritualurile de purificare reușesc să-l pacifice.

Trăsătura specifică a lui Telipinu este „turbarea” sa demonică, care amenință să ruineze țara întreagă. E vorba de furia capricioasă și irațională a unui zeu al fertilității contra propriei sale creații, *viața* sub toate formele sale. Concepții asemănătoare de ambivalence divină se întâlnesc și în altă parte; ele vor fi elaborate mai ales în hinduism (cf. Śiva, Kāli). Faptul că rolul lui Telipinu a fost menit, de asemenea, zeilor furtunii și soarelui și anumitor zeițe – deci, în mare, divinităților guvernând diverse sectoare ale *vieții cosmice* – demonstrează că acest mit se referă la o dramă mai complexă decât aceea a vegetației; el ilustrează, în fond, misterul incomprehensibil al nimicirii Creației de către *proprietii ei creatori*.

45. Învingerea Dragonului

Cu ocazia sărbătorii Anului Nou, *purulli*, mitul luptei între zeul furtunii și Dragon (*illuyanka*⁸) era recitat ritualic. Într-o primă întâlnire, zeul furtunii este invins și imploră ajutorul altor divinități. Zeița

7. Rituri analoge de pacificare sunt efectuate de către preot; a se vedea textul tradus de Th. Gaster, *Thespis*, pp. 311-312.

8. *Illuyanka*, literal „dragon”, „șarpe”, e totodată și nume propriu.

Inara a pregătit un banchet și l-a invitat pe Dragon. Mai înainte ea ceruse ajutorul unui muritor, Hupaşıya. Acesta a acceptat, cu condiția ca zeița să se culce cu el; zeița a consimțit. Dragonul a mânca și a băut cu o asemenea voracitate încât nu-a mai putut să coboare iar în gaura sa, și Hupaşıya l-a legat cu o funie. Atunci a apărut zeul furtunii care l-a ucis, fără luptă, pe Dragon. Această versiune a mitului se încheie cu un incident bine cunoscut în basme: Hupaşıya a venit să locuiască în casa zeiței Inara, dar nu a respectat avertismențul dat de zeiță de a nu privi pe fereastră în timpul absenței sale. El și-a văzut soția și copiii, și a rugat-o pe Inara să-l lase să plece acasă. Urmarea textului s-a pierdut, dar se presupune că Hupaşıya a fost ucis.

A doua versiune face următoarea precizare: Dragonul învinge pe zeul furtunii și îi ia înima și ochii. Atunci zeul s-a căsătorit cu fiica unui om sărac și a avut un copil. În timp ce creștea, acesta a hotărât să se căsătorească cu fiica Dragonului. Instruit de tatăl său, Tânărul, abia intrat în casa soției, cere înima și ochii zeului furtunii și le obține. În posesia „forțelor” sale, zeul furtunii întâlnește din nou Dragonul, „la malul mării”, și reușește să-l învingă. Dar luându-i fiica în căsătorie, soțul contractăse obligația de a fi loial Dragonului, și i-a cerut tatălui său să nu-l cruce nici pe el. „Atunci zeul furtunii l-a ucis pe Dragon și pe propriul său fiu”⁹.

Lupta dintre un zeu și Dragon constituie o temă mitico-rituală destul de cunoscută. O primă infrângere a zeului și mutilarea sa își vor afla paralela în lupta dintre Zeus și gigantul Typhon: acesta a reușit să-i taie tendoanele mâinilor și ale picioarelor, l-a urcat pe umerii săi și l-a purtat într-o grotă în Cilicia. Typhon a ascuns tendoanele într-o blană de urs, dar Hermes și Egipan izbutiră să le fure. Zeus și-a redobândit puterea și l-a zdrobit pe gigant¹⁰. Motivul furtului unui organ vital este destul de cunoscut. Dar, în versiunea hittită, Dragonul nu mai este monstrul terifiant care se întâlnește la numeroase mituri cosmogonice sau lupte pentru suveranitatea lumii (cf. Tiamat, Leviathan, Typhon etc.). El reprezintă de pe acum anumite trăsături care-i caracterizează pe dragonii poveștilor folclorice: lui Illuyanka îl lipsește inteligența și este lacom¹¹.

Zeul furtunii, învins într-o primă luptă, temă atestată și în alte părți, sfârșește prin a triunfa nu grație eroismului său, ci ajutorului unei ființe omenești (Hupaşıya sau fiul pe care l-a avut cu o muritoare). Este adevarat că, în cele două versiuni, acest personaj uman este în prealabil înzestrat cu o forță de origine divină: el este iubitul zeiței Inara sau fiul zeului furtunii. În ambele cazuri, deși din motive diferite, cel care ajută este suprimat de către însuși autorul evasidivinizării

9. Traducere de A. Goetze, ANET, pp. 125-126; Vieyra, op. cit., pp. 526 sq.

10. Apollodorus, Bibliotheca, I, 6, 3.

11. Vezi Th. Gaster, *Thespis*, pp. 259-260.

sale. După ce se culcase cu Inara, Hupaşıya nu mai avea dreptul să-și recăștige familia, adică societatea umană, deoarece, căștigând condiția divină, el putea să o transmită altor oameni.

În ciuda acestei „folclorizări” parțiale, mitul lui Illuyanka juca un rol central; el era recitat ritualic de Anul Nou. Anumite texte citează o luptă rituală între două grupuri opuse¹² comparabilă ceremonialului babilonian *akitu*. Semnificația „cosmogonică” a mitului, evidentă în lupta lui Marduk împotriva lui Tiamat, este înlocuită cu lupta pentru suveranitatea lumii (cf. Zeus-Typhon). Victoria zeului asigură stabilitatea și prosperitatea țării. Se poate presupune că, înainte de „folclorizarea” sa, mitul prezenta „domnia dragonului” drept o perioadă „haotică”, punând în pericol sursele înseși ale vieții (Dragonul simbolizează atât „virtualitatea” și obscuritatea, cât și seceta, suprimarea normelor și moartea).

46. Kumarbi și suveranitatea

De un interes excepțional este ceea ce s-a numit „teogonia” hurrito-hittită¹³, adică suita de evenimente mitice având ca protagonist pe Kumarbi, „Tatăl Zeilor”. Episodul inițial – „regalitatea în Cer” – explică succesiunea primilor zei. La început, Alalu a fost rege și Anu, cel mai important dintre zei, se prosternă în fața lui și îl slujea. Dar după nouă ani, Anu l-a atacat și l-a invins. Atunci Alalu s-a refugiat în lumea subterană și Kumarbi a devenit slujitorul noului suveran. După nouă ani, Kumarbi l-a atacat la rândul său pe Anu. Aceasta a luat-o la fugă, zburând către cer, dar Kumarbi l-a urmărit, l-a prins de tâlpi, i-a mușcat „rinichii”¹⁴ și l-a aruncat pe pământ. Pentru că râdea și se bucura de isprava lui, Anu îl anunță că l-a însămânțat. Kumarbi scuipă ce mai avea în gură, dar o parte din sămânța lui Anu a pătruns în trupul lui și a rămas insărcinat cu trei zei. Urmarea textului este grav mutilată, dar se presupune că „copiii” lui Anu, având în primele rânduri pe Tešub, zeul furtunii, duc război cu Kumarbi și-l detronează.

Episodul următor, „Cântecul lui Ullikummi”, relatează efortul lui Kumarbi de a-și recăști regalitatea răpită de Tešub. Spre a crea un

12. Vezi textul (KUB XVIII 95, III, 9-17) tradus de Th. Gaster, *op. cit.*, pp. 267 sq. Cf., de asemenea, O.R. Gurney, *The Hittites*, p. 155. Un alt text face aluzie la „fixarea destinelor” de adunarea zeilor; cf. Gurney, *op. cit.*, p. 152, *id.*, „Hittite Kingship”, pp. 107 sq.

13. E vorba de traduceri hittite din texte hurrite, efectuate în jur de ~1300. „Teogonia” hurită reflectă sincretismul cu tradițiile sumeriene și nord-siriene mai vechi.

14. Primii traducători au propus „genunchi”. Cei doi termeni sunt eufemisme pentru organul sexual masculin.

rival capabil să-l învingă pe Teșub, el impregnează cu sămânța sa o stâncă. Produsul acestei legături a fost Ullikummi, un antropomorf de piatră. Așezat pe umărul gigantului Upelluri, care, cu trupul lui ieșit pe jumătate din mare, susține cerul și pământul (este analogul hurrit al lui Atlas), Ullikummi a crescut cu o viteză atât de mare încât a atins cerul. Teșub se indreaptă atunci spre mare să infrunte pe uriașul diorit, dar e învins. Textul prezintă mari lacune, totuși se poate reconstituia suita evenimentelor. Ullikummi amenință să distrugă omenirea întreagă și, alarmați, zeii se adună și hotărăsc să apeleze la Ea. Acesta se duce întâi la Enlil și apoi la Upelluri, și îi întrebă dacă au aflat că un uriaș de piatra a hotărât să-l doboare pe Teșub. Răspunsul lui Enlil s-a pierdut. Cât privește pe Upelluri, el nareză un detaliu de mare importanță. „Când cerul și pământul au fost așezate în spinarea mea, eu nu am știut nimic. Când cerul a fost despărțit de pământ cu un cuțit, la fel nu am știut. Acum umărul meu drept suferă, dar eu nu știu cine este acest zeu”. Ea îi roagă atunci pe „zeii vechi” să „deschidă depozitele părintilor și străbunilor” lor și să-i aducă cuțitul cu care ei au despărțit cerul de pământ. Se retează picioarele lui Ullikummi, lăsându-l astfel olog, dar dioritul se laudă mereu că regatul cereșc i-a fost lăsat moștenire de tatăl său, Kumarbi. În cele din urmă este doborât de către Teșub.

Acest mit este remarcabil din mai multe puncte de vedere. În primul rând, pentru anumite elemente arhaice pe care le conține: autofecundarea lui Kumarbi înghiind organul sexual al zeului pe care-l detronase; unirea sexuală a unui zeu cu o stâncă, având drept rezultat nașterea unui monstru antropomorf mineral; raporturile dintre acest diorit gigant și Atlasul hurrit, Upelluri. Primul episod poate fi interpretat ca o aluzie la bisexualitatea lui Kumarbi, trăsătură caracteristică a divinităților primordiale (cf., de exemplu, Tiamat, Zurvan). În acest caz, Teșub, care obține irevocabil suveranitatea, este fiul unui zeu cel mai înalt (Anu) și al unei divinități androgine¹⁵. În ce privește fecundarea unei stânci de către o ființă supraumană, un mit analog se regăsește în Frigia: Papas (= Zeus) fertilizează o piatră numită Agdos, și aceasta naște un monstru hermafrodit, Agditis. Dar zeii îl castrează pe Agditis, transformându-l astfel în zeița Cybele (Pausanias, VII, 17: 10-12).

Mult mai răspândite sunt miturile care relatează nașterea oamenilor de piatră; le întâlnesci din Asia Mică până în Extremul Orient și în Polinezia. E vorba, probabil, de tema mitică a „autohtoniei” primilor oameni; ei sunt născuți de o Mare Zeiță chthoniană. Anumiți zei (ca, de exemplu, Mithra) sunt de asemenea imaginați ieșind dintr-o stâncă,

15. După anumite fragmente mitologice, se pare că zeii care se găseau în „interiorul” lui Kumarbi ar fi discutat cu el pentru a ști prin care deschideri ale corpului său trebuiau să iasă (cf. Götterbock, op. cit., pp. 157-158).